

A nyelv az egyetlen sűrűlódási együtthető

KIRÁLY KINGA JÚLIA: *APA SZARAJEVÓBA MENT*

Nehéz lenne három érzés vagy tulajdonság alapján viszonyulni egy regényhez, és ezek bármelyikét mozgató erőként beállítani, de mégis kiemelném az *Apa Szarajevóba ment* című regényben a vágy (kíváncsiság), az undor és a gyávaság meghatározó szerepét. Király Kinga Júlia könyve tematikáját, problémaköreit és szándékát tekintve is sokfelé ágazik, talán zavaróan sokfelé, mégis, a három említett jelenség meghatározónak tűnik benne. Mindezekhez pedig egyfajta erő társul, mely a tárgyat, a testet mozgatja. A regény bevezetője egy Simone Weil-idézet, mely szintén ezt az esszenciát hangsúlyozza: „Az Erő [...] gyilkolás nélkül is képes tárggyá változtatni az embert. Az illető életben van, lelke van – mégis tárgy.” Király Kinga Júlia kötetében a tárgyas létezés lehetőségét figyelhetjük meg az erő függvényében, miközben a lélek diadala elmarad.

Az érzéseken túl több tematika mentén körvonalazható a regény, melynek felépítésében a kommunikáció, a nyelv játszik hangsúlyos szerepet, pontosabban azok keresése és hiánya. Címzavakban tehát mondhatjuk – a szerző *Hiányzó apák* című interjújára is támaszkodva (Király Kinga Júliát Sánta Miriám kérdezte, SZIFonline) –, hogy útikönyv (road movie), az emigráció kérdéskörével, a rendszerváltással foglalkozó könyv, fejlődésregény, pornográfiával kevert mű, de mindezeken túl az *Apa Szarajevóba ment* a nem verbális és verbális kommunikáció eszköztárán mutatja be azt az utat, amelyben az emigráció, és ezen túl, ezen belül az elbeszélő identitáskeresése is lényeges lesz.

A regény meghatározó kérdése, hogyan jut el az ember arra a pontra, ahol megéri élete egy bizonyos szakaszát, annak összefüggéseit. „Léteznie kell valaminek. Valaminek, ami a rosszat ennyire közel ütemezi egymáshoz, hogy aztán félúton, amikor a másik, elfeledett emlékünket felismerjük, visszapenderüljünk az út legelejeére és megpróbáljuk újrakezdeni.” (180–181.) A kötet érdeme, hogy az út és a célba érkezés toposzának használata egyáltalán nem válik közhelyessé, mivel ehelyett az emigráció kap központi szerepet – az *Apa Szarajevóba ment* ezt a transzállapot próbálja bemutatni. Ki az, aki fontossá válik ebben a mozgásban, melyik pillanat, melyik helyszín lesz meghatározó, és mindegyre hogyan hat a történelem vagy a kollektív trauma? Ezekben a szakaszokban az érzések és az érzelmek pillanatról pillanatra változnak, és nagyon gyorsan telik az elbeszélő idő is. Az asszociációk, az emlékek alapján történő elbeszélői mód is ehhez a tempóhoz kapcsolódik, viszont az esetleges szándékot (cél) már nem sikerül láttatnia, inkább csak egy furcsa atmoszférát hagy maga után. Ebben a környezetben az elbeszélő identitáskeresésének leírását a szerző pornográf elemekkel egészíti ki, de inkább csak néhány testi aktus leírásáról van szó. Roland Barthes *Világoskamra* című könyvében értekezik az erotikus és a pornográf stílus megkülönböztetéséről, ugyanakkor ebben a regényben az erotikus rejtettségek és a pornográf naturalisztikusság külön-

bőzsége nem jelenik meg ennyire élesen, leírásaival a test kommunikációját hangsúlyozza, pontosabban a hiányát, mert a gyávaság itt is diadalmaskodik; a test zárt gondolatai maradnak csupán, melyek kimondatlanok, ugyanakkor sokszor meglepetést okoznak. A kíváncsiság, a vágy állandósuló jelenléte és egyúttal hiánya is ezeknek a tematikáknak a mozgatója lesz.

A főszereplő, Keller Jázmin út-, identitás- és nyelvkeresésében az apa és annak hiánya, az anya és a nagymama alakjai játszanak kulcsszerepet. A nagymama aforizmái és tanmeséi sokszor azt a látszatot keltik, hogy elbeszélőjük valami igazán nagy tudás birtokában van, de pont az ellenkező hatást váltja ki hallgatójában, aki még inkább elbizonytalanodik, kételkedik a történetek (a világ) hitelességében és persze önmagában. „Soha nem a pusztá identitástudat győzött, ilyennek vagy olyanoknak lenni alig is számított, a személyiségjegyek mentén kivívott fölény viszont mindennél nagyobb súllyal nehezedett rá a vegyes családokra. Nálunk például a nagyanyám és a féltve őrzött titkai. Apám származásának rejtelmek, amiket legendákba és sejtelmes tanmesékbe fojtott. A titkai révén teljhatalmat vívott ki magának – nem csak a családban.” (216.) A nagymama azzal, hogy nem enged betekintést a múltjába, a tanmesékkel és egyéb történetekkel egy alternatív „valóságot” generál, mely a főszereplőt döntések elé állítja. Ám válaszokkal már nem szolgál, csak egy utasítással: „Júgd picsán az öjdögöt, Jázmin fiam!” (25.) Érdemes hangsúlyozni, hogy a nagymama karakterének felépítése a mesélés, a tudás átadásának szempontjából ugyan megszokott, de nem válik gépiessé, a regény cselekménye nem tér hozzá vissza újra és újra, ha bizonytalanság és döntésképtelenség elé akarja állítani a főszereplőt. Inkább a karakter felépítettségéről tanúskodik, hogy nem válik modorossá, sokkal inkább szerethetővé; rengeteg titkot őriz, és hol irányt mutat az unokájának, hol pedig teljesen magára hagyja.

A főszereplő szempontjából a nagymama alakja figyelemre méltó, akit csak mesék és emlékek által ismer, mégis közel kerül Jázminhoz. Ezzel szemben az anya, aki mindig jelen volt az életében, elidegenedést (sokszor undort) vált ki, bármit is csinál: „Ma már tudom, hogy ott volt ebben az apám iránti hűségem és hűtlenségem, ahogy az anyámtól való idegenkedésem is.” (177.) Az apa az állandó hiányt jelenti, személye elérhetetlen vágy marad csupán. Ezek a hangulatok, érzések, a kapcsolatok és a viszonyok a cselekmény előrehaladtával beérnek és megváltoznak. „Anyám igazán sose szült meg engem, gondoltam akkor, csak mint a vércse, csattogatott. Ettől aztán úgy éreztem, hogy apám lánya vagyok.” (58.) Az anya és a lány kapcsolata az apa hiányának függvényében változik. Kezdetben az idegenség, az el nem fogadás kap teret, mely – a nagymama részéről – sokszor kimondatlanul is egyfajta hibáztatás az apa távozása miatt: „Morgott is eleget az orra alatt, dohányt rágicsált, és morgott, hogy milyen a jó pina. Mert nincs az a rendszer vagy senyvedés, amit a férfi odahagy, ha jó a pina.” (22.) Az anya és a lány kapcsolata a testi kommunikációjukban is megfigyelhető – miután az apa elment, már nincs meg a bizalom kettejük között, testileg is idegenek: „Egymásba zártságunk szörnyszerű volt, kísérteties.” (55.) A lány nem volt tisztában saját testével, mely továbbra is az idegenség érzetét erősítette benne. A tárgyasodás folyamatának meghatározó pontja a test ismeretlensége. Ez a regényben a lány egyetemi éveit alatt változik, a testi örömeik azonban inkább a magánnyal párosulnak.

Jázmin döntését követően – hogy meglátogatja az apját – a (fizikailag) távoli anya alakja kerül közelebb hozzá, és a magányban, döntésképtelenségben ő az, aki először eszébe jut. A múlt döntései, érzései megváltoznak az emlékek átértékelődésével – Jázmin így képes új kérdéseket megfogalmazni az anyjával és önmagával kapcsolatban is: „A körülményeket, amelyek arra kényszerítik az emlékezést, hogy két rossz közül, ha azok időben egymáshoz közel esnek, törölje az egyiket. Akkor az emlékezés nem is én vagyok? És ha nem én, akkor ki dönti el, hogy melyik történet marad? Hogy a hátralevő életemre melyiknek kell nagyobb hatással lennie. Hogy miért emezt őrzöm: apám eltűnését, a várakozást, a vélt halálát, majd a kielégíthetetlen hiányt? Miért nem anyám eltűnése volt nagyobb hatással énrám?” (180.)

Az apa személyének fontossága Jázmin életében egyértelműen összekapcsolódik az útkereséssel. Ugyanakkor az apahiány nemcsak a főszereplőnél figyelhető meg, hiszen a regény egy kollektív apahiányt jelenít meg, melyet több történelmileg valós emlék, tény felelevenítésével is igazol. „Az ördög a tudás szilárdnak hitt része. Az egésznek hitt szilárdság. Valami ilyesmivel búcsúzott apám 1984 telén, amikor az ölébe vett egy koradélután, elmondta, hogy ő volt a Mikulás meg az Angyal is, majd a fejembe húzott egy nagy piros sapkát, amin fehér felirattal a szarajevói téli olimpia hirdette magát.” (7.) Ez akár egy road movie első jelenete is lehetne, a regény vissza-visszatérő momentum (fényképe) minden alkalommal kisé módosítja a hozzá fűződő érzéseket, ahogy az apa alakja is folyamatosan átértékelődik. Ezt a viszonyt az önkeresésben a név jelentőségének kiemelésével éri el, mely fontos lesz a másikkal való kapcsolatában is. A név az, ami megszemélyesít, ami erőt ad a testnek, ennek hiánya pedig űrt okoz, és ezt az űrt az apa idézi elő: „hiszen ő volt az egyetlen, aki sose ejtette ki az igazi nevem, talán ő is utáltatta meg velem. Gelsomina” (125.). Az elbeszélő máshol is rávilágít a név jelentőségére, és ugyanezt a módszert alkalmazza másokon is, névtelenségbe helyezve őket: „A számát kitöröltem, a nevét sosem is írtam be, hogy ne kelljen a létezéséről tudomást vennem, mert énnekem, mióta apám elment tőlünk, csak az kelt életre, aminek neve volt. Emiatt sem hívtam sehogy.” (119.) Az apa újbóli jelenléte meghatározó, a főszereplő Münchenben 27 év után találkozik vele újra; élettársáról és a távollévő 24 éves lányáról is sokat megtud. Próbálja ugyanott folytatni, ahol abbahagyta, túllendülni az időn, mely „tágul, zsugorodik, lüktet, szorít, kivet magából és beszippan újra, akár az anyaméh” (18.). Az apját hősnak tekintette, aki a szabadságát többre tartotta még a lányánál is, de ez a hősiesség már sokkal inkább gyávaság az új család környezetében. „Nekem a gyávaság éppen hogy apám bátorságát jelentette, aki helyettem a szabadságot választotta, anyám helyett meg Szarajevót. Gyávaság.” (103.) A gyávaság megfogalmazása és a vele való együttélés mindenkinek mást jelent; hogyan látja a maga és mások gyávaságát? Az apa azonban hamar elidegeníti ebből az új környezetből is, ahova vágyott: „...de meg kell értened. Ő maradt nekem az egyetlen gyermekem, akinek igazi apja tudtam lenni. Nem akarom elcseszni az életét. Értem, mondtam, de nem értettem.” (265.) Második lánya egy másik országban van, menekül a családtól, az apa az élettársával él, gyermeke anyjával, de egy másik nőbe szerelmes, és az apa soha nem találja/találta meg senkivel a megfelelő nyelvet – ez a magatartás átértékeli a Jázminban kialakult apaképet is: „Nem kellett volna elmenned, apám! Akkor lettél

volna hős, ha ott és úgy szállsz szembe, hogy megtalálsz azt a nyelvet, ami meggyengíti a hatalom szolámát, mert a nyelven kívül a szembenállóknak nincs más fegyverük” (140.).

Jázmin számára az egyetlen viszonyítási pont (egyfajta mérce és tükör) a másik jelenléte lesz, ami kérdéseket vet fel: a másikkal való kapcsolata az apjával való kapcsolatának kivételése lenne, ő csupán az örök második lehet? A másik személye a történet előrehaladtával aktualizálódik, egy újabb viszonyítási pont lesz számára: „...a legeslegvégén ott a semmi, a tátongó úrben ott lebegnek a méhettel együtt a beleid, mert olyan mélyre ivódott annak a *másiknak* a lüktetése, olyan mélyre mart a teste, ahol már nincsen felejtés, [...] túl fogod élni a felejtetlenséget, találni fogsz valamit, ami helyettesíti az *ő* emlékezetét. Valamit, ami eleve kicsi és jelentéktelen, hogy még esélye se legyen hasonlítani arra a *másikra*, hogy a közelébe se érj a viszonyítgatásnak, mert a túlélés – ezt be jól is mondta akkor az apám! – maga az ördög, a tudás szilárdnak hitt része, az egésznek hitt szilárdság.” (68–69.) A másik határai mélyen beleivódtak Jázmin személyiségébe, és ennek a test is őrzi nyomait. A főszereplő ugyanakkor újra és újra megpróbál kilépni ebből, hiszen e korlátokat levetve találhatja meg önmagát: „Egész egyszerűen ezen a bizonyos ponton keresztül szerettem volna újra eljutni önmagamhoz, az egyre ritkuló együttléteink pedig azokat a pillanatokat jelentették, amikor a testem végre nem egy másik nő testét hordozta, amikor a gerjedelmem nem az *ő* képbeli felindulásából táplálkozott, hanem az átjárhatás lehetőségét adta: belőlük magamba.” (194.) A test feledésével, a testen kívül való léttel, az állandó megfigyeléssel, a racionális látásmóddal eljut a másikon kívüli létbe is. Ezen a ponton is összekapcsolódik az apa alakjával, méghozzá a névtelenség és a név felfedésén keresztül: „Így történetelt, hogy kezdtem együtt érezni a *másik* névtelenségével. Eleinte csak a nevének kezdőbetűjét ejtettem ki. Aztán a teljes nevét. Óvatosan, mintha attól tartottam volna, hogy a hívásra megjelenik, a cigarettafüstöt kifújva formáltam a hangokat. She-bhes-tyhén – Sebestyén? Uramisten, szar folyik a seggecskén, bukott ki belőlem Szász Karcsi rigmusa, és felnyerítettem” (255.). Egy egyszerű csúfos rigmussal képes legyőzni a név erejét, mely ezek után a nevetség tárgyává válik, elveszti erejét felette.

Az erő az érzésekben gyökerezik; a közöny mellett az undor válik erőteljessé, mely a gyengeséggel és a hiánnyal párosul. Emellett a vágy és a gyávaság játszik központi szerepet a regényben, melyek a főszereplő racionális (ön)vizsgálatain túl is megmaradnak. Az apa hiányával kapcsolatos érzésekben az undort találja meg, undorodik önmagától, hogy így érez, hogy a hiány megfogalmazása túl egyszerű és mégis valószínű megoldás a gondjaira. Ezen kívül az undorból meríti erejét is: „...tudtam, hogy a magamfajták csak rövidke időre törhetnek nagyra, mert az igazi erejük a gyengeségükben rejlik, vagyis hát az undorban, amit a gyengeségük okoz. Igen, valahányszor megundorodtam magamtól, mindig nekilendültem, undorból sikerült lediplomáznom, eljönöm otthonról, a szeretőm elől meglógnom, undorból tartok apám felé...” (137.) A gyávaság látszólag közös családi tulajdonság, noha csak Jázmin szűrőjén át, az *ő* perspektívájából látjuk a család tagjait gyávának. Az elbeszélő talán ezzel leplezi, vagy inkább ezzel indokolja saját hozzáállását, holott a gyávaság a ki nem mondott szavaiban, testi kommunikációjában is

benne van – képtelen elmondani, mit akar, és ezzel a magatartással a nyelvtelenség felé sodródik. Jázmin apjához való költözése után egy hotelben kap állást, ahol többféle nemzetiségű nő dolgozik egy helyen: ez egyfelől érzékletes példája a nyelvtelenség problematikájának, mellyel a regény nem a női nyelv működés-módját akarja hangsúlyozni, sokkal inkább Jázmin meg nem értettségét, bizonytalanságát erősíti. Másfelől ezzel a hatalom struktúráját is árnyalja, mely központi szerepet játszik az emigrációban: az otthoniaknak való megfelelés, pénzküldés és egy hátrahagyott karrier, cél valami jobb reményében – a folyamatos vágyakozás érzése erősödik itt is. Ugyanakkor a nyelvtelenséggel a test szerepét is folyamatosan hangsúlyozza; a test a megoldatlan kérdések, döntések következtében előlép, és odaveti magát a hatalomnak. „Mert hát hogy is lehetne szeretni egy ilyen fekete lyukat, amivé lettem, s amire végső soron pont a *másik* és Ask Burlefot hívta fel a figyelmemet. És amibe, miközben idegen testrészekbe, továbbá ismeretlen testekről alkotott képekbe kapaszkodtam, magam is mindenestől gravitálok, a nyelv pedig az egyetlen súrlódási együttható” (193.). A regény által felépített áldozatszerep sok mindent elnyom: kialakuló szerelmeket, önmagunk megismerését. Minden megkérdőjeleződik, és ebből adódóan a kialakult helyzet nem kecsegtet semmiféle reménnyel. A nyelvtelenséget erősíti a szerző az elbeszélés nyelvezetében szereplő rengeteg idegen szóval, és ebbe az elidegenedésbe helyezi a főszereplőt is, aki végre elhagyva mások emlékeit, nekikezd, hogy felépítse a maga életét. Már racionálisabban látja a múltban történt eseményeket, saját magát a különféle helyzetekben; folyamatosan elemez, vizsgál és érdeklődik, ami valamiféle megoldást, továbblépést (nem reményt!) kínál ebből a helyzetből.

Király Kinga Júlia kötete egy sajátos út leírása, melyben a tényleges út talán csak illúzió, körítés, mert az igazi az emlékek, asszociációk során mutatkozik meg, és ezen az úton lehet, hogy csak körbe-körbe haladunk, de az is lehetséges, hogy valójában csak egy helyben toporgunk. A tematikák és problémafelvetések sokféleségének, az elbeszélői mód, az érzések váltakozásának, a valóság zsigeri közvetítésének, a testi aktusok leírásának, az asszociatív emlékezés/elbeszélés folyamatának repetitív módú alkalmazása sokszor öncélúnak tűnik, amivel a szerző kissé kizárja az olvasót a regényből, és szembeállítja a bizonytalansággal, az idegenséggel, azért, hogy burkolt szándékát a főszereplő által közvetítse: „Látni akartam, vajon az idegenség visszavezet-e önmagamhoz, megtudok-e magamról valamit, amiről addig nem lehetett tudnom, vagy ha mégis, azt az évek elfeledtették velem.” (*Kalligram*)

DEMUS ZSÓFIA

Híreink

Az *Alföld* szerkesztősége 2018. márciusában Sárospatakon, áprilisban pedig Székesfehérváron járt lapbemutatón.

Terveink szerint az ősszel Balatonfüredre, Berettyóújfaluba, Komáromba, Pöszönybe és Dunabogdányba utazunk, hogy találkozzunk olvasóinkkal.

Az Alföld Stúdióban 2018 tavaszán Enyedi Ildikó *Testről és lélekről*, illetve Ruben Östlund *A négyzet* című filmjéről, valamint Bödőcs Tibor *Addig sem iszik* és Szécsi Noémi *Egyformák vagytok* című könyveiről, továbbá a Péczely Dóra szerkesztésében napvilágot látott *Szívlapát* antológiáról tartottunk szemináriumi beszélgetést.

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444;